

Ἡ ἐνότητα Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ὡς προϋπόθεση ὀρθόδοξης ἐρμηνευτικῆς τῆς Βίβλου: Παραδοσιακὴ καὶ σύγχρονη Ἐρμηνευτικὴ σὲ διάλογο

Μιλτιάδη Κωνσταντίνου*

Στὴ μακραίωνη ἱστορία τους, τόσο ἡ ἰουδαϊκὴ Συναγωγὴ ὅσο καὶ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία υἱοθέτησαν πλῆθος μεθόδων προσέγγισης τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Κάθε ἐποχὴ εἶχε τὶς δικές της ἐρμηνευτικὲς μεθόδους, μὲ στόχο φυσικὰ πάντοτε τὴν πληρέστερη κατανόηση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὰ νεώτερα χρόνια, συνέπεια τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς αἰσιοδοξίας ποὺ ἐνέπνευσε στὴν ἀνθρωπότητα ὁ Διαφωτισμός, συνετέλεσε στὴ διαμόρφωση νέων μεθόδων ἐρμηνείας τῆς Βίβλου, ὥστε νὰ ἐξελιχθεῖ τελικὰ ἡ Ἐρμηνευτικὴ σὲ ἰδιαίτερο ἐπιστημονικὸ κλάδο μὲ τὴν ἀνάπτυξη, ἰδιαίτερα κατὰ τὸν 20ὸ μ.Χ. αἰῶνα, τῆς «Ἱστορικοκριτικῆς Μεθόδου» ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς.

Στὴν ἀνάπτυξη τῆς μεθόδου αὐτῆς ὑπόκειται ἡ πεποιθήση –ποὺ ἐπηρεάσε ἰδιαίτερα τὶς Θετικὲς Ἐπιστῆμες, τὰ Μαθηματικὰ καὶ τὴ Φυσικὴ!– ὅτι ὑπάρχει μία ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος εἶναι σὲ θέση νὰ μελετήσῃ, νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ. Ἡ Ἱστορικοκριτικὴ μέθοδος ἐρμηνείας τῆς Βίβλου

---

* Ὁ Μιλτιάδης Κωνσταντίνου εἶναι Ὁμότ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰ. ὁ Bertrand Russell καὶ ὁ Alfred North Whitehead συνεργάζονται σὲ ἓνα πρόγραμμα συστηματικοποίησης τοῦ συνόλου τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Λογικῆς. Στόχος τοῦ προγράμματος ἦταν ἡ δημιουργία ἐνὸς ἐσωτερικὰ συνεποῦς συστήματος προτάσεων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὸ σύνολο τῆς Λογικῆς καὶ τῶν Μαθηματικῶν μποροῦσε νὰ προκύψῃ συμπερασματικά, καὶ τὸ 1912 δημοσίευσαν τὸ ὀγκῶδες ἔργο *Principia Mathematica*, ποὺ θεωρήθηκε ἀπόδειξη τῆς ἐπιτυχίας τοῦ προγράμματος.

συνιστᾶ στήν πραγματικότητα ἓνα συνδυασμὸ διαφόρων μεθόδων, ποὺ ἐφαρμόζονται εὐρύτερα στὸν χῶρο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν ἀρχαίων λογοτεχνικῶν κειμένων. Ὅμως, παρὰ τὴ μέχρι τὰ μέσα τοῦλάχιστον τῆς δεκαετίας τοῦ 1970 πλήρη σχεδὸν κυριαρχία τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου καὶ τὴν καθολικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἀπὸ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς κύκλους, ὁ διακηρυγμένος στόχος τῆς γιὰ ἀντικειμενικότητα στήν ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς δὲν ἐπιτεύχθηκε, κάτι ποὺ διαπιστώνεται πολὺ εὐκόλα ἀπὸ τὶς παρατηρούμενες, συχνὰ ριζικές, διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς κοινότητες τῶν πιστῶν ποὺ στηρίζονται στὴ Βίβλο. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ καθιστᾶ προφανῆ τὴν ἀνάγκη ἀναζήτησης καὶ ἄλλων κανόνων προσέγγισης τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπανεκτίμησης τῶν προϋποθέσεων προσέγγισης.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ὀρθόδοξη Ἑρμηνευτικὴ, ἓνας πρῶτος κανόνας θὰ μπορούσε νὰ προκύψει ἀπὸ τὴν παρατήρηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία ἐνσωματώνει στὸν Κανόνα τῆς δικῆς τῆς Βίβλου τὶς ἰουδαϊκὲς Γραφές. Συγκεκριμένα, ἡ κατάταξη τῶν βιβλικῶν ἔργων στὸν ἰουδαϊκὸ Κανόνα ἀποσκοπεῖ στὸν τονισμὸ τῆς σημασίας τοῦ «Νόμου». Τὰ βιβλία ἐπομένως, ποὺ ἀπαρτίζουν τὴ συλλογὴ «Νόμος», κατέχουν τὴν πρώτη θέση στὸν Κανόνα τῆς Συναγωγῆς. Ἀμέσως μετὰ ἀκολουθεῖ ἡ ὁμάδα «Προφῆτες». Στὸ πρῶτο βιβλίον τῆς ὁμάδας αὐτῆς, στὸ *Ἰησοῦς Ναυῆ*, ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς νὰ δίνει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή στὸν διάδοχο τοῦ Μωυσῆ τὴν ἀκόλουθη ἐντολή:

Νὰ εἶσαι δυνατὸς καὶ πολὺ γενναῖος, φροντίζοντας νὰ ἐνεργεῖς σύμφωνα μὲ ὅλον τὸν νόμο ποὺ σοῦ παρέδωσε ὁ δούλος μου ὁ Μωυσῆς. Μὴν παρεκκλίνεις ἀπὸ αὐτὸν οὔτε πρὸς τὰ δεξιὰ οὔτε πρὸς τὰ ἀριστερά, ὥστε νὰ εὐημερεῖς ὅπουδήποτε πηγαίνεις. Δὲν θὰ σταματήσεις νὰ ἐπαναλαμβάνεις ὅσα περιέχονται στὸ βιβλίον τοῦ νόμου αὐτοῦ καὶ θὰ μελετᾶς σ' αὐτὸ μέρα καὶ νύχτα, ὥστε νὰ φροντίζεις νὰ ἐνεργεῖς σύμφωνα μὲ ὅλα ὅσα εἶναι γραμμένα. Γιατὶ τότε μόνο θὰ πετύχεις στὶς ἐπιλογές σου καὶ τότε μόνο θὰ εὐημερήσεις².

2. *Ἰησ.* 1, 7-8: «ἵσχυε οὖν καὶ ἀνδρίζου, φυλάσσεσθαι καὶ ποιεῖν καθότι ἐνετείλατό σοι Μωυσῆς ὁ παῖς μου, καὶ οὐκ ἐκκλινεῖς ἀπ' αὐτῶν εἰς δεξιὰ οὐδὲ εἰς ἀριστερά, ἵνα συνῆς ἐν πᾶσιν οἷς ἐὰν πράσσης, καὶ οὐκ ἀποστήσεται ἡ βίβλος τοῦ νόμου τούτου ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ μελετήσεις ἐν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός, ἵνα εἰδῆς ποιεῖν πάντα τὰ γεγραμμένα· τότε εὐοδωθήσῃ, καὶ εὐοδώσεις τὰς ὁδοὺς σου καὶ τότε συνήσεις».

Τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς συλλογῆς, τὸ *Μαλαχίας*, τελειώνει μὲ μία ἀνάλογη ἐντολή: «Νὰ θυμᾶστε τὸν νόμο ποὺ παρέδωσα στὸν δούλο μου τὸν Μωυσῆ στὸ Χωρήβ, τὰ θεσπίσματα καὶ τὶς διατάξεις γιὰ ὅλον τὸν Ἰσραήλ»³.

Ὁλόκληρη λοιπὸν ἡ δεύτερη συλλογὴ τῶν βιβλικῶν ἔργων ἀρχίζει καὶ τελειώνει μὲ τὴν ὑπενθύμιση τῆς ὑποχρέωσης γιὰ πιστὴ τήρηση τοῦ «Νόμου» καὶ τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὴν τρίτη ομάδα. Τὰ «Ἀγιογγραφα» ἀρχίζουν μὲ τὸ βιβλίο *Ψαλμοί*, στὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς ὁποίους μακαρίζεται ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος: «στὸν νόμο τοῦ Κυρίου βρῖσκει ὅσα ἐπιθυμῶ, / καὶ στὸν νόμο του μελετᾶ μέρα καὶ νύχτα»⁴.

Κατ' ἀνάλογο τρόπο, τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς ομάδας, τὰ *Χρονικά*, ἀποτελεῖ μία ἀνακεφαλαίωση τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσραήλ μὲ σκοπὸ νὰ ὑπενθυμίσει στὸν λαὸ τοῦ Ἰούδα, ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνασυγκροτηθεῖ μετὰ τὶς περιπέτειες τῆς βαβυλωνίας αἰχμαλωσίας, ὅτι ἡ ἐπιβίωσή του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πιστὴ τήρηση τοῦ «Νόμου» καὶ τὴν ἀκριβῆ τέλεση τῆς λατρείας.

Ἀντίθετα, ἡ κατάταξη τῶν βιβλικῶν ἔργων στὸν χριστιανικὸ Κανόνα ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ ἀποτελέσουν τὰ ἔργα αὐτὰ ἓνα εἶδος εἰσαγωγῆς στὴν Καινὴ Διαθήκη. Ὁ *Νόμος* στὴ χριστιανικὴ Παλαιὰ Διαθήκη δὲν ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ ομάδα βιβλίων, ἀλλὰ ἐντάσσεται σὲ μιὰ εὐρύτερη ομάδα ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ἱστορικὰ Βιβλία». Στὴν ομάδα αὐτὴν κατατάσσονται κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν γεγονότων ποὺ περιγράφουν ὅλα τὰ ἀφηγηματικὰ χαρακτηριστῆρες βιβλικὰ ἔργα, ὥστε νὰ προκύψει μιὰ ἐνιαία ἀφήγηση ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ φθάνει μέχρι τοὺς τελευταίους προχριστιανικοὺς αἰῶνες. Στόχος τῆς ἀφήγησης αὐτῆς εἶναι νὰ καταδείξει τὸ πῶς μὲ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου εἰσηλθε τὸ κακὸ στὸν κόσμον μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστῆ ἀναγκαῖα ἡ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία, προκειμένου νὰ προετοιμασθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα γιὰ νὰ ἀποδεχθεῖ τὴ σωτηρία της, ποὺ θὰ φέρει ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ ἴδιος ὁ *Νόμος* χάνει πλέον τὴν κεντρικὴ σημασία του καὶ καθίσταται «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν».

3. *Μαλ.* 3, 22 (4, 6): «μνήσθητι νόμου Μωσῆ τοῦ δούλου μου, καθότι ἐνετειλάμην αὐτῷ ἐν Χωρήβ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραήλ προστάγματα καὶ δικαιώματα».

4. *Ψαλμ.* 1, 2: «ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, / καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός».

Στή δεύτερη ομάδα βιβλικῶν ἔργων τοῦ χριστιανικοῦ Κανόνα κατατάσσονται τὰ βιβλία μὲ ποιητικὸ καὶ διδακτικὸ χαρακτήρα. Μὲ τὰ «Ποιητικὰ Βιβλία» ὑμνεῖ ὁ λαὸς τὸν Θεὸ του, ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν τὶς ἐκκλήσεις του, τὰ παράπονά του, ἀλλὰ καὶ τὶς εὐχαριστίες του γιὰ τὶς εὐεργεσίες ποὺ δέχεται καὶ προπάντων ἐκφράζει τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ στὰ «Διδακτικὰ Βιβλία» ἀποθησαυρίζεται ἡ θεία σοφία, ἡ ὁποία ὡς «πάρεδρος» τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ⁵, ὡς προϋπάρχουσα τοῦ χρόνου καὶ τῆς δημιουργίας⁶ καὶ ὡς: «ἐκφραση τῆς δυνάμης τοῦ Θεοῦ, / σαφῆς ἀπόρροια τῆς δόξας τοῦ Παντοκράτορα, / ... ἀπαύγασμα τοῦ αἰωνίου φωτός, / καθαρὸς καθρέφτης τῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ. / καὶ εἰκόνα τῆς καλοσύνης του»⁷, θὰ ταυτισθεῖ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ Ἐκκλησία μὲ τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος⁸.

Τέλος, τὸν χριστιανικὸ Κανόνα κλείνει ἡ ομάδα «Προφητικὰ Βιβλία». Τὸ περιεχόμενον τῶν ἔργων αὐτῶν κατανοεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία κυρίως ὡς προεξαγγελτικὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ διάφορα βιβλία κατατάσσονται μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ εἰκόνα τοῦ ἀναμενόμενου Λυτρωτῆ νὰ καθίσταται βαθμιαία σαφέστερη. Ἔτσι, ἡ χριστιανικὴ Παλαιὰ Διαθήκη τελειώνει μὲ τὸ βιβλίον Δανιήλ, στὸ ὁποῖο ἐξαγγέλλεται ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν⁹ καὶ περιγράφεται μέσα ἀπὸ ἓνα μεγαλειώδες ὄραμα ἡ μορφή τοῦ «μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ» ἐρχομένου «Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου», στὸν ὁποῖο: «δόθηκε ἡ ἐξουσία, ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, ὥστε νὰ τὸν ὑπηρετοῦν ὅλοι οἱ λαοί, κάθε φυλῆς

5. Σοφ. Σολ. 9, 4: «δός μοι τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν / καὶ μὴ με ἀποδοκιμάσης ἐκ παίδων σου».

6. Παρ. 8, 22-25: «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, / πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, / πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, / πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, / πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, / πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με».

7. Σοφ. Σολ. 7, 25-26: «ἀτμὶς γάρ ἐστι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως / καὶ ἀπόρροια τῆς τοῦ Παντοκράτορος δόξης εἰλικρινῆς / διὰ τοῦτο οὐδὲν μεμαμαμένον εἰς αὐτὴν παρεμπίπτει. / ἀπαύγασμα γάρ ἐστι φῶς αἰδίου / καὶ ἔσποτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνέργειας / καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ».

8. Α΄ Κορ. 1, 24: «αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι, Χριστὸν Θεοῦ δύναντα καὶ Θεοῦ σοφίαν».

9. Δαν. 12, 2-3: «καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὔτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ οὔτοι εἰς ὄνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ἔτι».

καὶ γλώσσας· ἡ ἐξουσία του θὰ εἶναι ἐξουσία αἰώνια ποὺ δὲν θὰ ἔχει τέλος καὶ τὸ βασιλείου του ποτὲ δὲν θὰ καταστραφεῖ»¹⁰.

Τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τίτλο, «Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου», θὰ χρησιμοποιήσει στὸ ἀμέσως ἐπόμενο βιβλίο τῆς χριστιανικῆς Βίβλου, στὸ *Κατὰ Ματθαῖον* Εὐαγγέλιον, ὁ Ἰησοῦς, κάθε φορὰ ποὺ μιλάει γιὰ τὸν ἑαυτό του¹¹. Ἐρμηνεύοντας λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία χριστολογικὰ τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δίνει σὲ αὐτὰ ἓνα ἐντελῶς διαφορετικὸ νόημα ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τὰ ἴδια κείμενα ἔχουν γιὰ τὴ Συναγωγή. Μὲ αὐτὸ τὸ νέο νόημα ἐνσωματώνει ἡ Ἐκκλησία τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὴ δική της Ἁγία Γραφή καὶ τὰ θεωρεῖ πλέον τμῆμα τῆς δικῆς τῆς παράδοσης, νομιμοποιώντας ἔτσι ταυτόχρονα τὸ δικαίωμά της νὰ εἶναι αὐτὴ, ὡς «νέος Ἰσραήλ», ἡ κληρονόμος τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἡ Συναγωγή.

Ἡ αὐτοσυνειδησία τῆς Ἐκκλησίας ὡς νέος Ἰσραήλ πιστοποιεῖται καὶ στὸν τρόπο καταρτισμοῦ τοῦ Κανόνα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ συγκροτοῦν τὴν Καινὴ Διαθήκη δὲν εἶναι προϊόν γραφείου, δὲν γράφτηκε δηλαδὴ μὲ σκοπὸ νὰ ἐκτεθοῦν οἱ προσωπικὲς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα του σὲ κάποιο ἀναγνωστικὸ κοινό, τὸ ὁποῖο στὴ συνέχεια ἐκτιμᾷ τὶς ἀπόψεις αὐτὲς καὶ τοποθετεῖται ἀνάλογα. Σὲ καμμία περίπτωση δὲν εἶναι τὰ πρόσωπα τῶν συγγραφέων αὐτὰ ποὺ προσδίδουν τὸ κῦρος στὰ βιβλικὰ κείμενα, ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐκεῖνη ποὺ ἀναγνωρίζει ἓνα βιβλίο ὡς Ἁγία Γραφή τῆς ἡ ὄχι. Ἔτσι, ὑπάρχουν βιβλία ἐπώνυμα μεγάλων ἀποστόλων, ὅπως π.χ. ὁ Πέτρος, γραμμένα μὲ ὅλους τοὺς κανόνες τῆς βιβλικῆς γραμματείας, ποὺ ὅμως ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔκανε ποτὲ δεκτὰ στὸν Κανόνα τῆς, ἐνῶ ἀντίθετα δέχθηκε βιβλία γραμμένα ἀπὸ δευτερεύουσες προσωπικότητες, ὅπως π.χ. ὁ Μᾶρκος. Αὐτὸ συμβαίνει γιατί, στὴν περίπτωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, προηγεῖται τῆς συγγραφῆς ἐνὸς βιβλίου ἡ ζωὴ. Πίσω ἀπὸ κάθε βιβλικὸ κείμενο ὑπάρχει ἡ κοινότητα ποὺ βίωσε τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ καὶ διατήρησε στὴν παράδοσή της ζωντανὴ τὴν ἐμπειρία τῆς, μερικὲς φορὲς

10. Δαν. 7, 13-14: «ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται».

11. Ματθ. 8, 20· 9, 6· 10, 23· 11, 19· 12, 8· 32, 40 κ.ά.

για αιώνες, μέχρι την τελική καταγραφή της. Είναι, κατά συνέπεια, προτιμότερο να γίνεται λόγος για καταγραφή και όχι για συγγραφή, καθώς «συγγραφέας» ενός συγκεκριμένου βιβλικού κειμένου δεν είναι κάποιιο άτομο, μία εξέχουσα ίσως προσωπικότητα, αλλά η κοινότητα, ή όποια συμμετέχει ενεργά και συλλογικά στη δημιουργία της Αγίας Γραφής, διασώζοντας την παράδοση στην προφορική και γραπτή μορφή της. Μόνον η ίδια κοινότητα είναι έπομένως σε θέση να έρμηνεύσει αυθεντικά την Αγία Γραφή. Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να αποτελέσουν έναν βασικό κανόνα ορθόδοξης έρμηνευτικής, που θα ήταν δυνατόν να συνοψισθεί ως εξής: «Όταν κάποιος ανοίγει τη Γραφή για να διαβάσει, αυτό δεν το κάνει ως άτομο, αλλά, ακόμη και αν είναι κλεισμένος στο δωμάτιό του, η Έκκλησία είναι εκείνη που διαβάζει τη Βίβλο»¹². Η έρμηνεία λοιπόν της Αγίας Γραφής δεν είναι έργο κάποιου σοφοῦ, αλλά των μελών της Έκκλησίας, που γνωρίζουν τον Χριστό μετέχοντας στα μυστήρια και φωτίζονται από το ίδιο Άγιο Πνεῦμα που φώτισε και τους ιερούς συγγραφείς¹³.

Αυτός είναι ο λόγος που οι Πατέρες της λεγόμενης Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691 μ.Χ., 102 κανόνες) καθόρισαν με τον 17^ο Κανόνα της: «*εί γραφικός ανακινήθει λόγος, μη άλλως τουτον έρμηνευέτωσαν η̄ ως αν οι της Έκκλησίας φωστήρες και διδάσκαλοι, δια των οικείων συγγραμμάτων παρέθεντο*». Δυστυχώς στη συνέχεια

12. Παῦλος Ν. Εὐδοκίμωφ, *Όρθοδοξία, μετάφρ. Αγαμέμνων Τ. Μουρτζόπουλος, έκδ. Βασ. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 255.*

13. Ο κανόνας αυτός προκύπτει από την ίδια Γραφή. Στο *Λουκ.* 24, 13-32 περιγράφεται η συνάντηση του αναστημένου Ίησού με δύο μαθητές του, οι οποίοι πήγαιναν από την Ίερουσαλήμ σε κάποιο κοντινό χωριό, τους Έμμαούς. Οι μαθητές άρχισαν να συνομιλούν μαζί του και εκείνος τους προέτρεψε να αναζητήσουν στα «βιβλία του Μωυσή και όλων των προφητών» όσα αναφέρονταν εκεί γι' αυτόν. Όμως οι μαθητές δεν τον αναγνώρισαν, παρά μόνον αργότερα, κατά την κλάση του άρτου, μπόρεσαν να αναγνωρίσουν στο πρόσωπο του συνομιλητή τους τον Χριστό. Κάτι ανάλογο περιγράφεται και στο έπεισόδιο μεταξύ του Αιθίοπα αξιωματούχου και του άποστολού Φιλίππου, στο *Πράξ.* 8, 27-35. Ο Αιθίοπας διάβαζε την Παλαιά Διαθήκη, αλλά άδυνατούσε να κατανοήσει το περιεχόμενό της, χωρίς τη βοήθεια κάποιου άλλου. Τά δύο αυτά περιστατικά καθιστούν σαφές ότι η μελέτη άπλως της Αγίας Γραφής δεν είναι άρκετη για την κατανόσή της. Τόσο οι δύο μαθητές όσο και ο Αιθίοπας δεν μπορούσαν να αναγνωρίσουν τον Χριστό μέσα από τις προφητείες της Παλαιάς Διαθήκης, το κατόρθωσαν όμως μετέχοντας στη μυστηριακή ζωή της Έκκλησίας (Θεία Εὔχαρις, κήρυγμα, βάπτισμα).

ὁ κανόνας αὐτὸς λειτούργησε πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς στόχους τῶν Πατέρων ποὺ τὸν θέσπισαν. Ἔτσι, ἀντὶ νὰ ἀποτελέσει ἕναν ἀσφαλῆ κανόνα ὀρθόδοξης ἐρμηνευτικῆς, ποὺ θὰ ἐπέτρεπε μία νέα ἀνθήση στὶς βιβλικὲς μελέτες, ἀπέτελεσε ἀφορμὴ γιὰ στασιμότητα καὶ ἀναδίπλωση. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ παύει ἡ πρωτότυπη ἐρμηνευτικὴ ἐργασία, χωρὶς βέβαια νὰ λείπουν καὶ οἱ ἐλάχιστες, ἀλλὰ ἰδιαίτερα σημαντικὲς ἐξαιρέσεις, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, καὶ οἱ ἐρμηνευτὲς περιορίζονται στὴ συλλογὴ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ἀρχαίων Πατέρων. Ἀποτέλεσμα τῆς πρακτικῆς αὐτῆς ἦταν οἱ λεγόμενες «Σειρές» ἢ “Catenes”, ποὺ ἰδιαίτερα στὴ Δύση ἀπέτελεσαν τὴ μοναδικὴ ἐρμηνευτικὴ μέθοδο μέχρι τὴ Μεταρρύθμιση. Τὰ μειονεκτήματα αὐτῆς τῆς μεθόδου εἶναι προφανῆ. Δὲν γινόταν πρωτότυπη ἐρμηνεία, ὅποτε τὸ βιβλικὸ κείμενο ἔπαψε νὰ ἀποτελεῖ πηγὴ ἔμπνευσης, νὰ μιλάει σὲ κάθε ἐποχῇ, καὶ ἔγινε μέσο τεκμηρίωσης τῶν θέσεων τῆς Συστηματικῆς Θεολογίας. Ἀλλὰ οὔτε τὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων ἀποδιδόταν, ἀφοῦ ἀπὸ κάθε ἐκκλησιαστικὸ συγγραφέα ἐπιλέγονταν μόνον ὀρισμένες σχετικὲς μὲ τὸ συγκεκριμένο βιβλικὸ χωρίο φράσεις, ἀποκομμένες ἀπὸ τὸ συνολικὸ του ἔργο. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὅμως, μία τέτοια ἐρμηνευτικὴ μέθοδος προϋποθέτει ἕναν χριστιανισμὸ στατικὸ καὶ θέτει περιορισμοὺς στὴ δράση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅποτε κάθε ἄλλο παρὰ ὀρθόδοξη μπορεῖ νὰ θεωρεῖται.

Ὁ στόχος τοῦ ἰθ' Κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν ἦταν νὰ σταματήσῃ τὴ θεολογικὴ σκέψη καὶ παραγωγή, ἀλλὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὴ στήριξη δογματικῶν θέσεων πάνω σὲ αὐθαίρετες ἐρμηνείες ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν αἰρετικῶν¹⁴. Σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, ὅπως ἀναφέρθηκε

14. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐθαίρετης ἐρμηνείας ἀπέτελεσε κατὰ τὸν 4ο μ.Χ. αἰῶνα ἡ προσπάθεια ὀρισμένων αἰρετικῶν νὰ στηρίξουν στὸ χωρίο Παρ. 8, 22 τὴν ἀποψή τους ὅτι ὁ Υἱός, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδας, εἶναι κτιστός, δημιουργημα δηλαδὴ τοῦ Πατέρα. Στὸ συγκεκριμένο χωρίο ἐμφανίζεται προσωποποιημένη ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ νὰ λέει: «Κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Συνδυαζόμενη ἡ μαρτυρία αὐτὴ μὲ τὸ 1ω. 1, 2-3, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Λόγος «ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο...», καὶ τὸ Α' Κορ. 1, 24, ὅπου ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναγνωρίζει τὸν Χριστὸ ὡς «Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν», προκύπτει ὅτι ὁ Υἱός, ἐφ' ὅσον ταυτίζεται μὲ τὴ Σοφία καὶ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο δημιούργημα τοῦ Πατέρα. Μία τέτοια ἐρμηνεία ὅμως ἀντιφάσκει πρὸς τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὶς σχέσεις τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδας μεταξύ τους καὶ –κατὰ συνέπεια– δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὀρθή.

καὶ παραπάνω, προηγείται ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας καὶ μόνο μετὰ τὴν ἐμπειρία αὐτὴν ἐρμηνεύεται ἡ Ἁγία Γραφή. Ὁ ἐρμηνευτὴς εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐφαρμόσει ὅποιαδήποτε μέθοδο καὶ νὰ ἐρμηνεύσει ὅπως νομίζει καλύτερα ἓνα βιβλικὸ κείμενο, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ θέσει τὴν ἐρμηνεία του πάνω ἀπὸ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ παραπάνω παραδοχὴ ὅμως θέτει ἀναγκαστικὰ τὸ ἐρώτημα τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνευτικῆς. Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ τίθεται ἀκόμη πιὸ ἔντονα μετὰ ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1960, ὅταν στὸν χῶρο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀρχίζει νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἐρμηνευτῆ ἀπὸ τὰ καταπιεστικὰ δεσμὰ τῆς προσπάθειας ἐπίτευξης τῆς ἀντικειμενικότητας, μετὰ ἀποτέλεσμα τῆς γένεσης σειρᾶς ὁλόκληρης νέων ἐρμηνευτικῶν μεθόδων. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὅλων τῶν νέων ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων τῆς Βίβλου εἶναι τὸ ὅτι βασίζονται σὲ μεθόδους ποὺ ἀναπτύχθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς Θεολογίας¹⁵, γεγονός ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλλαγὴ ποὺ σημειώνεται στὸν χῶρο τῆς θεολογικῆς ἔρευνας. Καὶ εἶναι τόσο ραγδαία αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ, ὥστε τὰ ὀνόματα τῶν νέων μεθόδων, δηλωτικὰ τῆς «θύραθεν» προέλευσής τους, χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες ὅλου τοῦ κόσμου – ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, οἱ ὁποῖοι ὡς τὰ μέσα τοῦ 20οῦ μ.Χ. αἰ. θεωροῦνταν πρωτοπόροι καὶ κυρίαρχοι στὸν χῶρο τῆς βιβλικῆς ἐπιστήμης– στὰ ἀγγλικά: Poststructuralism, Semiotics, Feminism, Liberation Hermeneutics, Reader-Oriented ἢ Reader-Response Criticism, Psychological and Ecological readings, New Historicism, Newer Literary Criticism κ.λπ. Ἡ χρῆση ἀγγλικῶν ὄρων ὅμως μαρτυρεῖ καὶ μία ἄλλη σημαντικὴ ἀλλαγὴ, ποὺ παρατηρεῖται εἰδικὰ στὸν χῶρο τῶν βιβλικῶν σπουδῶν. Στὴ Γερμανία καὶ σὲ χῶρες ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ γερμανικὸ πρότυπο ὁργάνωσης (μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ Ἑλλάδα), ἡ βιβλικὴ ἔρευνα ἀναπτύσσεται ἀποκλειστικὰ στὸ πλαίσιο τῶν θεολογικῶν σχολῶν ὡς ἓνας κλάδος τῆς Θεολογίας. Ἀντίθετα στὴν Ἀμερική, ἀπὸ ὅπου προέρχονται στὸ σύνολό τους σχεδὸν οἱ νέες ἐρμηνευτικὲς

15. Κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῶν νέων τάσεων, ποὺ ἀναπτύχθηκαν στὸν τρόπο προσέγγισης τῶν λογοτεχνικῶν καὶ φιλοσοφικῶν κειμένων, θεωρεῖται ὁ Jacques Derrida, [“Structure, Sign, and Play in the Discourse of Human Sciences”, στο: R. Macksey and Eug. Donato (eds.), *The Structuralist Controversy, The Languages of Criticism and the Sciences of Man*, John Hopkins University Press, Baltimore 1970, σσ. 247-265], εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τῆς «ἀποδόμησης» (“deconstruction”).

μέθοδοι, και στὸν εὐρύτερο ἀγγλοσαξωνικὸ χῶρο ἀλλὰ καὶ σὲ ἀρκετὲς εὐρωπαϊκὲς χῶρες (Γαλλία, Ἰταλία), οἱ βιβλικὲς σπουδὲς εἶναι συχνὰ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὶς θεολογικὲς σπουδὲς, γεγονὸς ποὺ ἐπιτρέπει τὴν εὐκολώτερη ἐπικοινωνία τῶν ἐπιστημόνων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ Βίβλο μὲ ἐκπροσώπους ἄλλων κλάδων τῶν γενικώτερων ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅλα τὰ παραπάνω δείχνουν ὅτι ἡ βιβλικὴ ἔρευνα βρίσκεται μπροστὰ σὲ μία πρόκληση ποὺ περιγράφεται ὡς «ἀνάγκη ἀλλαγῆς παραδείγματος»¹⁶, καθὼς οἱ ἐρμηνευτὲς βρίσκονται ἀντιμέτωποι μὲ πλήθος προβληματισμῶν, οἱ ὁποῖοι πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἦταν ἀδιανόητοι¹⁷.

16. Ὁ ὅρος «παραδειγμα» στὴν ἀγγλικὴ του μορφή, “Paradigm”, προερχόμενος ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ ἐπιστῆμη [πρβλ. Th. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago 1962 καὶ ²1970], χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει ἓνα μεθοδολογικὸ πρότυπο, τὸ ὁποῖο ἔχει τύχει γιὰ μία συγκεκριμένη ἐπιστημονικὴ περιοχὴ γενικῆς ἀποδοχῆς, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ συζήτηση σὲ αὐτὸν τὸν συγκεκριμένον χῶρο νὰ διεξάγεται μέσα στὸ πλαίσιο ποὺ καθιερώθηκε ἀπὸ τὸ παράδειγμα καὶ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ παράδειγμα. Γιὰ νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ λειτουργία τοῦ παραδείγματος, ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθεῖ –ἐνδεικτικὰ μόνον καὶ χωρὶς ιδιαίτερη ἀνάλυση– ἡ περίπτωση τῆς θεωρίας τοῦ Julius Wellhausen, ἡ ὁποία λειτούργησε ὡς παράδειγμα στὸν χῶρο τῆς παλαιδιαθηκικῆς ἐπιστῆμης. Γιὰ δεκαετίες ἡ χρῆση τῶν συμβόλων “J” ἢ “P” γινόταν ἀπὸ τοὺς παλαιδιαθηκολόγους χωρὶς ἄλλες ἐπεξηγήσεις καὶ χωρὶς ρητὲς ἀναφορὲς στὸν προβληματισμὸ ποὺ σχετίζεται μὲ τὴ χρονολόγηση καὶ τὴ θέση τῶν κειμένων ποὺ χαρακτηρίζονταν μὲ τὰ γράμματα αὐτά. Ἄλλες ἐνδείξεις, ὅπως «ἀρχαιότερο» καὶ «μεταγενέστερο» ἢ «ἰσραηλιτικὴ περίοδος» καὶ «ἰουδαϊκὴ περίοδος», ὑπονοοῦνταν ἐπίσης μὲ τὴ χρῆση τῶν γραμμάτων αὐτῶν. Παρ’ ὅλο ποὺ ἡ ὅλη θεωρία ἦταν ἐντελῶς ὑποθετικὴ, ἔτυχε τέτοιας γενικῆς ἀποδοχῆς, ὥστε ἡ ἀμφισβήτησή της νὰ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἄρνηση μιᾶς πραγματικότητας. Ἡ δύναμη τοῦ παραδείγματος ἀποδείχθηκε τόσο ἰσχυρὴ, ὥστε, ἀκόμη καὶ ὅταν οἱ μελέτες τοῦ Herman Gunkel [*Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit. Eine religionsgeschichtliche Untersuchung über Gen 1 und ApJoh 12*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1985 καὶ κυρίως τὸ ὑπόμνημά του *Genesis* (πρώτη ἔκδοση τὸ 1901)] καὶ ιδιαίτερα τῶν Gerhard von Rad [*Das formgeschichtliche Problem des Hexateuchs*, Kohlhammer, Stuttgart 1938] καὶ Martin Noth [*Überlieferungsgeschichtliche Studien, Die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im Alten Testament*, Niemeyer, Halle 1941 καὶ *Überlieferungs-geschichte des Pentateuch*, Kohlhammer, Stuttgart 1948] ἀνέτρεψαν οὐσιαστικὰ τὴ θεωρία τοῦ Wellhausen, αὐτὲς ἐξακολούθησαν νὰ κινοῦνται στὸ πλαίσιο ποὺ εἶχε καθοριστεῖ ἀπὸ αὐτήν. Γιὰ τὸ θέμα τῆς λειτουργίας τοῦ παραδείγματος στὴ βιβλικὴ ἔρευνα βλ. ἀναλυτικὰ: R. Rendtorff, “The Paradigm is changing: Hopes – and Fears”, στὸ: *Biblical Interpretation, A Journal of Contemporary Approaches* 1/1 (February 1993), E. J. Brill, Leiden, σσ. 35-53.

17. Ἐν πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες ὁ G. von Rad καὶ ὁ M. Noth μπορούσαν νὰ συζητοῦν

Άρκει νὰ ἀναφερθεῖ ἐδῶ, ἐνδεικτικὰ μόνον, ὅτι τὸ κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν νέων ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων τῆς Βίβλου εἶναι τὸ ὅτι δὲν ξεκινοῦν πλέον ἀπὸ μία ἀνάλυση τοῦ κειμένου μέσα ἀπὸ μιὰ διαχρονικὴ θεώρηση σύμφωνα μὲ τὰ διάφορα ἐπίπεδά του, τὶς πηγές του ἢ τὰ ὅμοιά τους, ἀλλὰ ἐπιχειροῦν νὰ τὸ ἐρμηνεύσουν ὡς σύνολο στὴ μορφή ποὺ αὐτὸ ἔχει σήμερα.

Ἀπέναντι σὲ αὐτὴν τὴν κατάσταση, καὶ μὲ δεδομένο τὸ ὅτι στὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ κοινωνία ἡ Βίβλος, ἐκτὸς βέβαια τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, δὲν διαθέτει πλέον μεγαλύτερη αὐθεντία ἀπὸ ὅ,τι τὸ Κοράνι ἢ ἀκόμη καὶ τὸ διαδίκτυο καὶ τὸ ὅτι ἡ θρησκεία περιθωριοποιεῖται συνεχῶς στὴ δημόσια ζωὴ, ἡ Βιβλικὴ Ἑρμηνευτικὴ ἔχει δύο δυνατότητες: Ἡ μία εἶναι νὰ συνεχίσει νὰ λειτουργεῖ μὲ ἕναν τρόπο ἀναχρονιστικὸ, σὰν νὰ μὴν ἔχει ἀλλάξει τίποτε, σὰν νὰ παίζει ἡ Βίβλος ἀκόμη τὸν ρόλο ποὺ ἔπαιζε κάποτε στὴν εὐρωπαϊκὴ κοινωνία. Ἡ ἄλλη εἶναι νὰ προσπαθῆσει νὰ ἀνακτήσει τὸ χαμένο ἔδαφος, ἀλλάζοντας τὸ παράδειγμά της καὶ ἀνοιγόμενη σὲ ἕναν εὐρύτερο πολιτιστικὸ διάλογο μὲ ἄλλους κλάδους ὅπως ἡ Φιλολογικὴ Κριτικὴ, ἡ Ψυχανάλυση, ἡ Φιλοσοφία, ἡ Λογοτεχνία, ἡ Γλωσσολογία, ἡ Σημειολογία, οἱ Φεμινιστικὲς Σπουδές, ἡ Κοινωνιολογία κ.λπ.

Εἶναι προφανὲς ὅτι στὴν πρώτη περίπτωσις ἡ ἐρμηνεία θὰ καταστεῖ μία ἐντελῶς ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις μιᾶς κλειστῆς ομάδας, ἡ ὁποία θὰ μιλάει καὶ θὰ ἀκούγεται μόνον στὸ ἐσωτερικὸ της. Αὐτὸ συνέβη ἤδη σήμερα μετὰ τὴ φθορὰ τῆς ἱστοριοκριτικῆς μεθόδου. Ἡ πολυμορφία τῶν νέων μεθόδων ποὺ προτείνονται καὶ ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ ἐμπλουτίσουν μὲ νέα ἐνέργεια τὴ Βιβλικὴ Ἑρμηνευτικὴ μαρτυρεῖ τὴν ἀγωνιώδη προσπάθεια

γιὰ τὸ ἂν κάποιο κείμενο ἀνήκει στὴν προαμφικτιονικὴ ἢ τὴ μετααμφικτιονικὴ περίοδο τοῦ Ἰσραήλ, σήμερα ὄχι μόνον δὲν συζητεῖται ἡ θεωρία τῆς ἀμφικτιονίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἀδιανόητο, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν παλαιοδιαθητικῶν κειμένων χρονολογεῖται πλέον στὴ μεταιχμαλωσιακὴ περίοδο. Ἐπίσης ἡ γνωστὴ διαμάχη ποὺ ξέσπασε κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ '50 ἀνάμεσα σὲς σχολές τοῦ W.F. Albright καὶ τοῦ A. Alt σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ἐγκατάστασις τῶν ἰσραηλιτικῶν φυλῶν στὴ Χαναάν φαίνεται σήμερα ἄνευ ἀντικειμένου, ἀφοῦ ἔχουν διατυπωθεῖ νέες θεωρίες σχετικὰ μὲ τὴν ἐμφάνισις τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴ Χαναάν. Τέλος, ἡ ἔντονη διαμάχη μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων γιὰ τὸ κατὰ πόσον εἶναι ὑποχρεωμένος κανεὶς, γράφοντας τὴν ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ, νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τοῦ τῆ Βίβλο, θὰ ἦταν στὴ δεκαετία τοῦ '60 ἐντελῶς ἀδιανόητη.

πολλῶν βιβλικῶν ἐπιστημόνων νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἐσωστρέφεια καὶ τὴν περιθωριοποίηση καὶ νὰ ἀνοίξουν τοὺς ὀρίζοντές τους. Ὅμως, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἱστοριοκριτικὴ μέθοδος ἔπαψε νὰ λειτουργεῖ ὡς παράδειγμα, καμμία ἀπὸ τὶς νέες μεθόδους δὲν ἀποδείχθηκε ἱκανὴ νὰ τὴν ἀντικαταστήσει σὲ αὐτὸν τὸν ρόλο.

Ἔτσι, ἡ δευτέρη δυνατότητα, τὸ ἀνοιγμά στον εὐρύτερο πολιτισμικὸ διάλογο, ἐμφανίζεται ἰδιαίτερα δύσκολη. Πολλοὶ ἀκαδημαϊκοὶ ἐρμηνευτὲς ἀρνοῦνται σήμερα τὴν ἀποδοχὴ μιᾶς μεταμοντέρνας ἐρμηνείας, ὅχι ἐπειδὴ φοβοῦνται ὅτι μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ ἀσύμβατες μὲ τὴ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνείες, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβοῦνται ὅτι μπορεῖ νὰ ἀνοίξει τὴν πόρταν σὲ ἐπεμβάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν στὸν χῶρον τοῦ πανεπιστημίου. Ἡ χρῆση τῆς ἱστοριοκριτικῆς μεθόδου, ὡς μιᾶς μεθόδου ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπομένως κατὰ τεκμήριον ἀντικειμενικῆς, λειτουργεῖ συχνὰ ὡς προστατευτικὴ ἀσπίδα γιὰ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς ἀπέναντι σὲ ἐπεμβάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὅσον αὐτὲς δὲν τολμοῦν ἢ δὲν μποροῦν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν «ἀντικειμενικότητα» μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἐνας ἄλλος φόβος, ποὺ διακατέχει πολλοὺς ἐρμηνευτὲς σχετικὰ μὲ τὴ χρῆση μεταμοντέρνων ἐρμηνευτικῶν μεθόδων, εἶναι ὅτι, ἂν δεχθοῦν πὼς ἡ ἐρμηνεία τους εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο νόμιμη μὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐρμηνεία, θὰ κλονισθοῦν ἢ σταθερότητα καὶ τὸ κῦρος τοῦ πανεπιστημίου. Τέτοιοι φόβοι εἶναι κατανοητοί, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τῶν λεγόμενων θετικῶν ἐπιστημῶν τοὺς ἀποδεικνύει ἀσύστατους. Γιὰ πολλὰ χρόνια ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας τῶν κυμάτων καὶ τῆς μοριακῆς θεωρίας τοῦ φωτὸς βρισκόνταν σὲ διαμάχην μεταξύ τους, μέχρι ποὺ ἀναγνωρίσθηκε ὅτι καὶ οἱ δύο θεωρίαι, ἂν καὶ ἀντίθετες μεταξύ τους, εἶναι σωστὲς. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὸν χῶρον τῶν Μαθηματικῶν, ὅπου ἡ ἀποδοχὴ τοῦ μεταμοντερνισμοῦ γέννησε τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς. Κατὰ συνέπεια, ὅχι μόνο δὲν εἶναι σήμερα δυνατὸ νὰ ἀγνοήσῃ κανεὶς τὴν πραγματικότηταν ποὺ διαμορφώθηκε, ἀλλὰ θὰ ἦταν σὲ τελευταία ἀνάλυση καὶ ἀνεύθυνο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ Βιβλικὴ Ἐρμηνευτικὴ εἶναι σήμερα ὑποχρεωμένη νὰ κινηθεῖ σὲ χώρους ποὺ ἐκτείνονται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῶν θρησκευτικῶν ομάδων καὶ νὰ ἀνοίξῃ διάλογο μαζί τους. Ἴσως στὴ συνάφεια αὐτὴ νὰ μὴν εἶναι ἀναγκαία ἡ ἀναζήτησις ἐνὸς νέου παραδείγματος ἢ τοῦλάχιστον ἐνὸς παραδείγματος μονοφωνικοῦ. Ἴσως

τὸ νέο παράδειγμα νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀνακάλυψη τῆς πολυφωνίας τῆς Βιβλικῆς Ἑρμηνευτικῆς, ποὺ βασίζεται ἀκριβῶς στὴν πολυφωνία τῆς ἴδιας τῆς Βίβλου. Τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν υἱοθέτηση τῶν νέων ἐρμηνευτικῶν μεθόδων εἶναι ἡ ἀναγνώριση ὅτι ἡ Βίβλος μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὁ βιβλικὸς Θεὸς ἔχει πολλὰ φωνὰς καὶ ὅλες μιλοῦν ταυτόχρονα· ὁ Θεὸς μιλάει πολυφωνικά. Στὸ πλαίσιο τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ ἀναγνώριση αὐτῆ ὁδήγησε στὴ μετατροπὴ τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματος «Εὐαγγέλιο καὶ Πολιτισμός» σὲ «Εὐαγγέλιο καὶ Πολιτισμοί». Τὸ Εὐαγγέλιο παραμένει ἕνα, ποτὲ δὲν γίνεται Εὐαγγέλια, ἀλλὰ τώρα ἀναγνωρίζεται ὅτι αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ μέσα ἀπὸ διαφορετικὰ πολιτισμικὰ συστήματα.

Σὲ ἕναν κόσμον λοιπὸν διαρκῶς μεταβαλλόμενο, σὲ ἕναν πλανήτη ποὺ καθίσταται καθημερινὰ ἕνα παγκόσμιο χωριό, ὅπου ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ διεκδικοῦν καὶ καταλαμβάνουν μίαν θέση, ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἀκουσθεῖ ἡ φωνὴ τῆς Βίβλου εἶναι νὰ μιλήσει μὲ πολλὰ φωνὰς¹⁸.

18. Σὲ μίαν μεταμοντέρνα προσέγγιση τοῦ βιβλικοῦ κειμένου δὲν ὑπάρχει σωστὴ καὶ λανθασμένη ἀνάγνωση. Ἀναγνώστης καὶ κείμενο ἀποτελοῦν μέρος ἑνὸς εὐρύτερου πολιτισμικοῦ συστήματος. Μία ἀπὸ τὶς πιὸ γνωστὲς μεταμοντέρνες μεθόδους ἐρμηνείας εἶναι ἡ «Κριτικὴ τῆς Ἀναπόκρισης τοῦ Ἀναγνώστη» (Reader-Response Criticism). Ἡ μέθοδος αὐτὴ δὲν στρέφεται ἐναντίον τῶν μοντέρνων θετικισμῶν καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ σὲ ἐκείνες τὶς μεθόδους θετικισμοῦ, ποὺ ἀναζητοῦν τὸ νόημα ἑνὸς κειμένου στὸ ἴδιο τὸ κείμενο, παρὰ τὸν σκοπὸ τοῦ συγγραφέα ἢ στὴν ἀποδοχὴ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη. Οἱ ἐρμηνευτὲς ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴν παραπάνω μέθοδο ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν κατὰ τὴν ἀνάλυση τοῦ νοήματος ἑνὸς κειμένου νὰ μὴ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ ἀναγνώστης. Πιστεύουν ὅτι τὸ κείμενο δὲν ὑφίσταται στὴν πραγματικότητα παρὰ μόνον ὡς ἀνάγνωση καὶ ὅτι ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἐλεύθερος νὰ κάνει τὸ κείμενο πραγματικὸ μέσα ἀπὸ μίαν ἀπεριόριστη ποικιλία τρόπων. Βασικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς κριτικῆς τῆς ἀναπόκρισης τοῦ ἀναγνώστη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν «διαπλεκόμενων σχέσεων τοῦ κειμένου» (intertextuality). Ὅρισμένοι χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο «διακειμενικότητα», ποὺ εἶναι κατὰ λέξη μετάφραση τοῦ ἀγγλικοῦ, ἀλλὰ φαίνεται μάλλον ἀδόκιμος. Ὁ ὄρος «διαπλεκόμενες σχέσεις τοῦ κειμένου» σημαίνει ὅτι κάθε κείμενο εἶναι τμῆμα μιᾶς συνάφειας, ποὺ συμπεριλαμβάνει ὄχι μόνον ἄλλα κείμενα, ἀλλὰ ὅλη τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ ποὺ περιβάλλει τὸ κείμενο. Τὸ κείμενο ἐπομένως εἶναι προϊόν ὄχι μόνον τῶν λέξεων καθ' ἑαυτὲς ἢ τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν σχέσεων ποὺ τὸ κείμενο συνεπάγεται. Ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἐπίσης μέρος τῶν διαπλεκόμενων σχέσεων τοῦ κειμένου, ὄχι δηλαδὴ ἕνα καρτεσιανὸ αὐτόνομο ἐγώ, ἀλλὰ ἕνα προϊόν μιᾶς πολιτισμικῆς συνάφειας. Ἔτσι, ἀναγνώστης καὶ κείμενο βρίσκονται σὲ μιὰ σχέση ἀλληλεξάρτησης καὶ μποροῦν νὰ δώσουν μιὰν ἀπεριόριστη ποικιλία νοημάτων. Ὅταν διαβάζει κανεὶς τὴ Βίβλο, τὸ κάνει πάντοτε ὑποκειμενικά, π.χ. ὡς Ἑλληνας,

Οί παραπάνω έξελίξεις στὸν χῶρο τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου γενικώτερα καὶ τῆς βιβλικῆς ἔρευνας εἰδικώτερα θέτουν γιὰ τὸν ὀρθόδοξο ἐρμηνευτὴ ἕναν πολὺ βασικὸ προβληματισμό, καθὼς ἡ ἀναγνώριση ὅτι κάθε ἐρμηνεία εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ κάθε ἀνάγνωση τοῦ βιβλικοῦ κειμένου εἶναι τὸ ἴδιο νόμιμη μὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἀνάγνωση θὰ μπορούσε ἴσως νὰ κλονίσει τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα ποὺ γεννᾷ ὁ προβληματισμὸς αὐτὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο κατανοεῖ κάποιος τὴν Ἁγία Γραφή.

Στὸν χῶρο τῆς Ὁρθοδοξίας ἡ Γραφή δὲν κατανοήθηκε ποτὲ σὰν μιὰ δεύτερη, παράλληλη πρὸς τὴν παράδοση, πηγὴ τῆς πίστεως, ὅπως συνέβη στὸν καθολικισμὸ μετὰ τὴ σχετικὴ ἀπόφαση τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου κατὰ τὸν 16ο μ.Χ. αἰῶνα. Ἀντίθετα, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετίας, ἡ Γραφή κατανοεῖται ὡς τμῆμα μιᾶς εὐρύτερης παράδοσης, ἡ ὁποία παραμένει ζωντανὴ καὶ ἀδιάσπαστη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀβραάμ. Κάθε φορὰ ποὺ οἱ ἀρχαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐπικαλοῦνται τὴ μαρτυρία τῆς Γραφῆς, δὲν παραπέμπουν σὲ κάποια ἀντικειμενικὰ ἀξιόπιστη πηγὴ, ἀλλὰ στὴ ζωντανὴ παράδοση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας αἰσθάνονται ὅτι ἀποτελοῦν συνέχεια. Τὸ «κατὰ τὰς Γραφάς» κατανοεῖται ὡς μία βιωματικὴ γνώση ποὺ παραλαμβάνεται καὶ παραδίδεται. Αὐτὴ ἡ «κατὰ τὰς Γραφάς» γνώση ὅμως δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κύρος ἔξω ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς παραλαβῆς καὶ τῆς παράδοσης, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι χαρακτηριστικὰ στὴν προκειμένη περίπτωσι τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς Κορινθίους: «Σὰς παρέδωσα τὴ διδασκαλία ποὺ εἶχα κι ἐγὼ παραλάβει καὶ ποὺ ἔχει πρωταρχικὴ σημασία: ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς πέθανε, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας· ὅτι ἐνταφιάστηκε καὶ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές ἀναστήθηκε τὴν τρίτῃ ἡμέρα»¹⁹.

ὀρθόδοξος, ἀκαδημαϊκός, ἄνδρας, θεολόγος, κ.λπ. Ἕνας Ἰουδαῖος θὰ διάβαζε τὸ ἴδιο κείμενο διαφορετικὰ, ὅπως διαφορετικὰ θὰ τὸ διάβαζε ἕνας ἀμόρφωτος εὐσεβῆς ἢ ἕνας Λατινοαμερικανὸς κ.λπ. Κατὰ συνέπεια, στόχος τοῦ μεταμοντέρνου ἐρμηνευτῆ δὲν εἶναι νὰ ἀπαντήσῃ στὴν ἐρώτησι: «Τί σημαίνει τὸ κείμενο;», ἀλλὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀναγνώστη νὰ φθάσῃ σὲ συνεχῶς νέες σημασίες, καθὼς ὁ μεταμοντερνισμὸς ἀναγνωρίζει τὴ νομιμότητα ὅλων τῶν διαφορετικῶν ἀναγνώσεων.

19. Α΄ Κορ. 15, 3-4: «παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι

Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν παρέλαβε σύνολη τὴν ἰουδαϊκὴ γραπτὴ παράδοση ὡς μία αὐθεντικὴ μαρτυρία τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία καὶ τὴν ἀναγνώρισε ὡς δική της Ἁγία Γραφή ὑπὸ τὸν τίτλο: «Παλαιὰ Διαθήκη». Τὸ ἀποφασιστικὸ κριτήριον γιὰ τὴν αὐθεντικότητα ἐνὸς βιβλικοῦ κειμένου ἀποτελεῖ ἡ μαρτυρία τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία παρέδωσε τὸ συγκεκριμένο κείμενο, καθὼς πίσω ἀπὸ κάθε βιβλικὸ κείμενο οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς βλέπουν μία κοινότητα, ἡ ὁποία βίωσε τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἱστορία της καὶ διατήρησε τὴν ἐμπειρία της αὐτὴ ζωντανὴ μέσα στὴν προφορικὴ τῆς παράδοση πρὶν τὴν καταγράψει καὶ στὴ συνέχεια ἡ ἴδια αὐτὴ κοινότητα ἀναγνωρίσει αὐτὴν τὴν καταγραφή ὡς αὐθεντικὴ μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας της.

Μὲ βάση μιὰ τέτοια κατανόηση τῆς Γραφῆς, ὁ φόβος ποὺ συχνὰ ἐγείρεται μήπως κλονισθεῖ τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ μιᾶς ὑποκειμενικῆς ἐρμηνείας τοῦ βιβλικοῦ κειμένου καθίσταται ἄνευ ἀντικειμένου, ἐφ' ὅσον, ὅπως τονίσθηκε παραπάνω, ἡ ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς μόνο στὸ πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δυνατὴ. Ἄλλωστε, ὁ ἐπιδιωκόμενος ἀπὸ τὴ σύγχρονη βιβλικὴ ἔρευνα στόχος τῆς ἐρμηνευτικῆς διαδικασίας, ἡ προσαρμογὴ τῆς ἐρμηνείας στὶς κάθε φορὰ ἀνάγκες μιᾶς συγκεκριμένης κοινότητος πιστῶν, συνιστοῦσε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετίας τὴ συνήθη πρακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν διακηρύσσει ὅτι οἱ ἐξ ἔθνῶν χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ περιτέμνονται, κάνει στὴν πραγματικότητά μία νέα ἀνάγνωση τῆς μέχρι τότε χριστιανικῆς παράδοσης, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἴδιας παράδοσης ἀπὸ ἄλλες χριστιανικὲς κοινότητες. Καὶ εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ ὅτι, ὅταν ἀπευθύνθηκε στοὺς ἱστορικοὺς ἡγέτες τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν ἀνάγνωση τῶν ὁποίων διαφοροποιοῦσε, ἐκεῖνοι ἐνέκριναν τὴν ἀνάγνωσή του. Καὶ εἶναι πάλι τὸ παράδειγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου ποὺ ἀποδεικνύει τὸ πόσο παραγωγικὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ διάλογος μεταξὺ διαφορετικῶν πολιτισμικῶν παραδόσεων. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση τοῦ βιβλίου *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*²⁰, ὁ Παῦλος διακόπτει

ἐγγέρεται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς». Πρβλ. *Α΄ Κορ.* 11, 2, 23· *Β΄ Θεσ.* 2,15· 3, 6.

20. *Πράξ.* 19, 8-10.

για δύο χρόνια τὰ ἱεραποστολικά του ταξίδια καὶ παραμένει στὴν Ἔφεσο, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συναγωγή, ἐπισκέπτεται καθημερινὰ καὶ τὴ στωικὴ σχολὴ τοῦ Τυράννου, ἀκούγοντας καὶ διδάσκοντας. Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖο τὸ ὅτι στὰ κείμενά του ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν Ἔφεσο (*Α΄ Πρὸς Κορινθίους, Πρὸς Κολασσαεῖς καὶ Πρὸς Ἐφεσίους*), γίνεται ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἐβραϊκοῦ ὅρου «χοχμά» (= σοφία) στὴν ἑλληνιστικὴ ἀντίληψη περὶ λόγου καὶ σοφίας, ποὺ προλείανε τὸ ἔδαφος γιὰ τὸν πρόλογο τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου. Στούς ἐπόμενους αἰῶνες, ὅταν ὁ Μαρκίων ἐπέδιωκε ἕναν κανόνα ποὺ μιλοῦσε μὲ μία φωνή, ἡ ὀρθοδοξία προτίμησε τὴν πολυφωνία τῶν εὐαγγελίων. Ὁλόκληρη ἡ ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ μαρτυρεῖ μία διαδικασίαν ἐξελίξεων, ποὺ περιλαμβάνει διαμάχες καὶ ἀντιπαραθέσεις καὶ συνεχῶς νέες ἀναγνώσεις τοῦ βιβλικοῦ κειμένου.

Ἡ ἀναγνώριση τῆς πολυφωνικότητος τῆς Βίβλου –καὶ ἀντίστοιχα τῆς πολυφωνικότητος τῶν ἐρμηνειῶν– μπορεῖ νὰ εἶναι εὐεργετικὴ σὲ πολλὰ ἐπίπεδα. Σὲ ἀκαδημαϊκὸ ἐπίπεδο αὐτὸ σημαίνει μία ἀντίσταση σὲ ἀποκλειστικὲς μεθόδους ἐρμηνείας, οἱ ὁποῖες ὀδηγοῦν σὲ μία ἐξειδίκευση τέτοια ποὺ ἀπαγορεύει τὸ νὰ ἀκουσθοῦν ἄλλες φωνές. Σημαίνει ἀκόμη ἐτοιμότητα συνεργασίας καὶ ἐτοιμότητα διαλόγου μὲ ἄλλους κλάδους ποὺ θὰ ἄρει ἀντιπαραθέσεις τοῦ παρελθόντος, ὅπως π.χ. Βίβλος καὶ Φυσικὲς Ἐπιστῆμες. Ἀλλὰ καὶ σὲ ἐπίπεδο κοινωνίας, ἡ ἀναγνώριση τῆς πολυφωνικότητος τῆς Βίβλου καθιστᾷ τοὺς βιβλικοὺς ἐπιστήμονες φορεῖς ἐνὸς ὁράματος γιὰ τὴ δυνατότητα καὶ τὴν ἀναγκαιότητα ἐνὸς διαλόγου μεταξὺ τῶν διαφορῶν πολιτισμικῶν ομάδων. Ἡ πολυφωνικότητα τῆς Βίβλου μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἕνα νέο μοντέλο γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς κοινωνίας διαλόγου καὶ νὰ λειτουργήσει ἔτσι ὡς μία φωνὴ ἐλπίδας ὅτι ὑπάρχει ἐναλλακτικὸς δρόμος ἀνάμεσα στὸν ὀλοκληρωτισμὸ καὶ τὴν ἀτομοκρατία – καὶ τὰ δύο συνέπειες τῆς παγκοσμιοποίησης τῆς οἰκονομίας. Ἡ μεγάλη πρόοδος ὅμως, ποὺ ἀναμένεται νὰ προκύψει μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς μεταμοντέρνας ἐρμηνευτικῆς, ἀφορᾷ τὸν διεκκλησιαστικὸ καὶ διαθρησκευτικὸ διάλογο. Οἱ θετικιστικὲς ἐρμηνεῖες τῆς Βίβλου δίνουν βέβαια μία δυνατότητα διαλόγου ἢ καὶ συμφωνίας ἀκόμη σὲ κάποια θέματα, δὲν αἴρουν ὅμως τίς διαφορὰς ποὺ χωρίζουν τίς διαφορὲς κοινότητες τῶν πιστῶν. Ἀναγνωρίζοντας ὅτι κάθε ἀνάγνωση τοῦ βιβλικοῦ κειμένου εἶναι μία ἀνάγνωση ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ συνάφεια τοῦ ἀναγνώστη, ὀδηγεῖ στὴν

αναγνώριση ότι οι διαφορές στην έρμηνεία οφείλονται στις διαφορετικές συνάψεις των αναγνωστών. Ο διάλογος σε αυτήν την περίπτωση, αντί να καταπιάνεται με την ατέρμονα προσπάθεια συμβιβασμού των διαφορετικών ερμηνειών, θα ασχοληθεί με τις διαφορετικές συνάψεις που παράγουν αυτές τις ερμηνείες. Ένας τέτοιος διάλογος μπορεί να είναι πολύ πιο παραγωγικός από την περιορισμένη συμφωνία πάνω στα αποτελέσματα των θετικιστικών μεθόδων.

Θεολογικά, η πολυφωνικότητα των ερμηνευτικών προσεγγίσεων θα μπορούσε να στηριχθεί και πάλι στη διδασκαλία του αποστόλου Παύλου. Όπως σαφώς διακηρύσσει στη Β΄ Προς Κορινθίους Έπιστολή του, οι χριστιανοί ως «διάκονοι της Καινής Διαθήκης» αξιώθηκαν από τον Θεό να υπηρετήσουν «όχι τὸ γράμμα τοῦ Νόμου ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»²¹. τούς δόθηκε δηλαδή με τὴ μεσολάβηση τοῦ Χριστοῦ ἡ δυνατότητα γιὰ μία ἄλλη θεόπνευστη κατανόηση τῆς Γραφῆς, στὸ φῶς τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀποκτᾶ νέα σημασία καὶ καθιστᾶ τὰ βιβλικά κείμενα ἀνοιχτὰ σὲ κάθε παρόν²². Αὐτὴ ἡ νέα δυνατότητα νομιμοποιεῖ καὶ τὴν ἐφαρμογὴ ἀπὸ πολλοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς τυπολογικῆς ἐρμηνείας τῆς Βίβλου. Ἔτσι, ἡ Ἁγία Γραφή δὲν κατανοεῖται πλέον σὰν ἓνα βιβλίο πὸν περιέχει διδακτικὲς ἀφηγήσεις ἢ ιστορικὲς πληροφορίες γιὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα ἐνὸς πολὺ μακρινοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ ὡς μία καταγραφή τῶν ἐμπειριῶν τῆς κοινότητος ἐκείνης, ἡ ὁποία βίωσε τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἱστορία τῆς καὶ τὴν ἐρμήνευσε αὐθεντικά, ὥστε νὰ κατανοήσει γιὰ τὴν ἴδια καὶ γιὰ τὶς ἐπόμενες γενεὲς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σχέδιό Του γιὰ τὸν κόσμον.

Ἡ τυπολογικὴ ἐρμηνεία καταδεικνύει τὸ πῶς ἡ κοινότητα ἐρμηνεύει με ζωντανὸ καὶ ἐπομένως διαφορετικὸ τρόπο τὸ ἴδιο κάθε φορὰ κείμενο, ὥστε νὰ ἀνταποκριθεῖ σὲς ἐκάστοτε ἀνάγκες τῆς. Ἔτσι γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δὲν κατανοεῖται πλέον ὡς ἓνα ἰουδαϊκὸ βιβλίο, στὸ ὁποῖο ἀπλῶς ἐξαγγέλλεται ὁ Μεσσίας, ἀλλὰ ὡς ἓνα χριστιανικὸ βιβλίο, πὸν μαρτυρεῖ γιὰ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποῖος ἐνεργεῖ μέσα στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία. Ὁ ἴδιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, στὸν

21. Β΄ Κορ. 3, 5-6: «... ἀλλ' ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος...».

22. Πρβλ. Β΄ Κορ. 3, 12-18.

Ὅποιον ἀναφέρεται ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἐνεργεῖ μέσα στὴν Ἱστορία ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς δημιουργίας καὶ γι' αὐτὸν γίνεται λόγος καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Στόχος ἐπομένως τῆς τυπολογικῆς ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς εἶναι τὸ νὰ ἀναγνωρίσει στὴν Παλαιὰ Διαθήκη Ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὡς «ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος»²³.

Μὲ βάση τὰ παραπάνω, ἡ τυπολογικὴ ἐρμηνεία, μὲ τὸν συνειδητὰ ὑποκειμενικό της χαρακτήρα καὶ τὴν εὐελιξία της, θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ἓνα πολὺ χρήσιμο ἐργαλεῖο γιὰ τὴ μελέτη τῆς Βίβλου σήμερα, καθὼς ἀφήνει πολὺ περισσότερο ἐλεύθερο χῶρο γιὰ συνεχῶς νέες ἐρμηνεῖες καὶ προσεγγίσεις τῶν βιβλικῶν κειμένων ἀπὸ ὅ,τι οἱ «ἀντικειμενικές» μέθοδοι τῆς ἱστοριοκριτικῆς ἔρευνας. Προϋπόθεση ὅμως γιὰ νὰ χαρακτηρισθεῖ μία σύγχρονη ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση ἑνὸς βιβλικοῦ κειμένου ὡς «ὀρθόδοξη» δὲν εἶναι τὸ νὰ μιμεῖται αὐτὴ μεθόδους ποὺ κατὰ καιροὺς ἐφαρμόσθηκαν ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας οὔτε ἀσφαλῶς νὰ συρράπτει χωρὶα τῆς Βίβλου ξεκομμένα ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀνταποκρίνεται σὲ πραγματικὲς ἀνάγκες τῆς κοινότητος ποὺ ἀναγνωρίζει τὸ συγκεκριμένο κείμενο ὡς Ἁγία Γραφή της. Αὐτὸ βέβαια προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ζωντανῆς κοινότητος, ἡ ὁποία βρίσκεται σὲ συνεχῆ διαλεκτικὴ σχέση μὲ τὴν παράδοση καὶ τὶς Γραφές της, καθὼς μόνο στὸ πλαίσιο μιᾶς τέτοιας κοινότητος εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος γιὰ ὀρθόδοξη ἐρμηνεία.

SUMMARY

The Unity of the Old and New Testament as a Prerequisite
for an Orthodox Hermeneutic of the Bible: Traditional
and Modern Hermeneutics in Dialogue

By Miltiades Konstantinou, *Professor Em.*
Aristotle University of Thessaloniki

In their long history, both the Jewish synagogue and the Christian Church have adopted a variety of methods of approaching the Bible.

---

23. Ἀποκ. 1, 4.

Each era has had its own interpretive methods, always, of course, with the goal of a fuller understanding of God's Word. The development of the sciences in modern times, as a consequence of the enthusiasm and optimism inspired in mankind by the Enlightenment, contributed to the development of new methods of interpreting the Bible, so that eventually hermeneutics developed into a special scientific discipline with the development, especially in the 20th century AD, of the "Historical-Critical Method" of interpreting the Bible.

As far as Orthodox Hermeneutics is concerned, a first rule could be derived from observing the way the Church formulates its canon of the Bible. It is well known that according to the orthodox view of the Bible, the writing of a book is preceded by life. Behind every biblical text is the community that experienced God's revelation and kept its experience alive in its tradition, sometimes for centuries, until its final recording. It is therefore preferable to speak of recording rather than authorship, since the "author" of a particular biblical text is not an individual, perhaps a prominent personality, but the community, which actively and collectively participates in the creation of the Bible by preserving the tradition in its oral and written form. Only the community itself is therefore in a position to interpret the Bible authentically. The interpretation of the Bible is therefore not the work of a wise man, but of the members of the Church, who know Christ by participating in the sacraments and are enlightened by the same Holy Spirit who enlightened the sacred writers.

A prerequisite for a modern hermeneutical approach to a biblical text to be characterized as "orthodox" is not that it imitates methods that were occasionally applied by the Church Fathers, nor, of course, that it stitches together fragmentary hermeneutical approaches from the texts of the Fathers out of their context, but that it responds to the real needs of the community that recognizes this particular text as its Holy Scripture. This, of course, presupposes the existence of a living community which is in a constant dialectical relationship with tradition and its Scriptures, since it is only in the context of such a community that it is possible to speak of orthodox interpretation.